

บทบาทและทักษะที่จำเป็นของเภสัชกรในการส่งเสริมการใช้ยาจากสมุนไพรประเภทชายทั่วไป

เจตน์สุทธิ เสมรัมย์^{1,2}, ทิพาพร กาญจนราช³, ไพบุลย์ ดาวสดใส³, สุทิน ชนะบุญ⁴

¹นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาการจัดการเภสัชกรรม คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

²กลุ่มงานเภสัชกรรมและคุ้มครองผู้บริโภค โรงพยาบาลเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

³ภาควิชาเภสัชศาสตร์สังคมและการบริหาร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

⁴วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดขอนแก่น

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์: เพื่อรวบรวมความคิดเห็นของนักวิชาการด้านสมุนไพรและเภสัชกรต่อบทบาทและทักษะของเภสัชกรที่จำเป็นในการส่งเสริมการใช้ยาจากสมุนไพรประเภทชายทั่วไป **วิธีการ:** การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพในนักวิชาการและเภสัชกรที่เกี่ยวข้องกับงานส่งเสริมสมุนไพรจำนวน 15 คนที่คัดเลือกมาแบบเจาะจงและแบบลูกโซ่ (Snowball sampling) การเก็บข้อมูลใช้การสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างและดำเนินการจนข้อมูลอิ่มตัว การวิจัยดำเนินการระหว่างเดือนมกราคม – เมษายน 2564 **ผลการวิจัย:** บทบาทที่จำเป็นของเภสัชกรในการส่งเสริมในการใช้ยาจากสมุนไพรประเภทชายทั่วไป สามารถจำแนกได้ 3 กลุ่ม คือ 1. บทบาทต่อผู้ป่วยและประชาชน 2. บทบาทการผลิตและการพัฒนารูปแบบยาสมุนไพร และ 3. บทบาทการกำหนดนโยบายและขับเคลื่อนงาน ทักษะของเภสัชกรในการส่งเสริมการใช้สมุนไพรประเภทชายทั่วไป สามารถจำแนกได้ 5 กลุ่มทักษะ คือ กลุ่มทักษะการสื่อสาร กลุ่มทักษะการให้ข้อมูล กลุ่มทักษะการวิจัย กลุ่มทักษะการบริหารจัดการ และกลุ่มทักษะการผลิตสมุนไพร **สรุป:** ผลการศึกษาทำให้ทราบถึงบทบาทและทักษะของเภสัชกรที่จำเป็นในการส่งเสริมการใช้ยาสมุนไพรประเภทชายทั่วไป เพื่อให้แพทย์มีความมั่นใจในการสั่งจ่าย ประชาชนมีความรู้และปลอดภัยในการใช้ยาสมุนไพร และมีนโยบายในการขับเคลื่อนการส่งเสริมการใช้สมุนไพร ข้อมูลดังกล่าวสามารถใช้เสนอแนะแนวทางในการพัฒนาวิชาชีพต่อไป

คำสำคัญ: บทบาท ทักษะ เภสัชกร ยาสมุนไพรประเภทชายทั่วไป ผลิตภัณฑ์สมุนไพร

รับต้นฉบับ: 26 ต.ค. 2565, **ได้รับบทความฉบับปรับปรุง:** 10 ม.ค. 2566, **รับลงตีพิมพ์:** 16 ม.ค. 2566

ผู้ประสานงานบทความ: ทิพาพร กาญจนราช สาขาวิชาเภสัชศาสตร์สังคมและการบริหาร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น 124 ถนนมิตรภาพ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 40002 **E-mail:** otipkan@kku.ac.th

Essential Roles and Skills of Pharmacists in Promoting the Use of General Sale Herbal Medicines

Jetsarit Semaram^{1,2}, Tipaporn Kanjanarach³, Paiboon Daosodsai³, Sutin Chanaboon⁴

¹Master Student in Pharmacy management, Faculty of Pharmaceutical Sciences, Khon Kaen University

²Pharmaceutical and Consumer Protection Division, Selaphum Hospital, Roi-et

³Department of Social and Administrative Pharmacy, Faculty of Pharmaceutical Sciences, Khon Kaen University

⁴Sirindhorn College of Public Health Khon Kaen

Abstract

Objective: To collect the opinions of herbal scholars and pharmacists on the roles and skills of pharmacists needed to promote the use of general sale herbal medicines. **Methods:** This study was a qualitative study in 15 scholars and pharmacists working on the promotion of the use of medicines selected by purposive and snowball samplings. Data collection was conducted using semi-structured interviews until reaching data saturation. The research was conducted during January-April 2021. **Results:** Necessary roles of pharmacists in promoting the use of general sale herbal medicines could be classified into 3 groups including 1) roles towards patients and public; 2) roles in production and formulation of herbal medicines, and 3) roles in policy making and driving related work. Skills of pharmacists in promoting the use of general sale herbal medicines could be classified into 5 groups including communication skills, information giving skills, research skills, management skills, and skills on the production of herbal products. **Conclusions:** The study revealed the roles and skills of pharmacists needed to promote the use of general sale herbal medicines for physicians to gain confidence in prescribing, for public to become knowledgeable and be safe in the use of herbal medicines, and for policy to be developed in promoting the use of herbal medicines. Such information can be used to suggest approaches for further development of the profession.

Keywords: roles, skills, pharmacists, general sale herbal medicines, herbal products

บทนำ

ประเทศไทยมีนโยบายการส่งเสริมการใช้สมุนไพรในระบบสุขภาพของประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันผ่านแผนพัฒนาสุขภาพแห่งชาติและแผนแม่บทแห่งชาติว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรฉบับที่ 1 พ.ศ. 2560 – 2564 (1) เพื่อให้ประเทศไทยมีความมั่นคงทางด้านสุขภาพและเศรษฐกิจ และสามารถรักษาภูมิปัญญาของสังคมไทยในอดีตมีการส่งเสริมการใช้สมุนไพรเพื่อรักษาร่วมกับยาแผนปัจจุบันตั้งแต่แผนพัฒนาสาธารณสุขฉบับที่ 4 พ.ศ. 2520-2524 และมีการบรรจุยาสมุนไพรเข้าไปอยู่ในบัญชียาหลักแห่งชาติในปี พ.ศ.2542 ซึ่งอยู่ในช่วงแผนพัฒนาสุขภาพแห่งชาติ ฉบับที่ 8 พ.ศ.2540-2544 ประกาศคณะกรรมการระบบยาแห่งชาติ เรื่องบัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ.2561 ได้กำหนดรายการยาสมุนไพรในบัญชียาหลักแห่งชาติประกอบด้วย ยาแผนไทยหรือแผนโบราณจำนวน 50 รายการ และยาที่พัฒนาจากสมุนไพร 24 รายการ (2) ในปัจจุบัน บัญชียาหลักแห่งชาติด้านสมุนไพร พ.ศ.2564 ประกอบด้วยสมุนไพร 94 รายการ (3) โดยมีสมุนไพรตำรับ 24 รายการ เช่น ยาประสะกะเพรา ยาวิสมพะโยใหญ่ ยาประสะกานพลู ยาแสงหมึก ซึ่งเป็นตำรับสมุนไพรที่เป็นภูมิปัญญาของประเทศไทยอยู่คู่สังคมไทยมาอย่างยาวนาน

ถึงแม้ว่ายาสามัญประจำบ้านแผนโบราณซึ่งเป็นยาสมุนไพรที่ประชาชนซื้อใช้เองได้ จะถูกบรรจุไว้ในบัญชียาหลักแห่งชาติที่แพทย์สามารถสั่งจ่ายยาให้กับผู้ป่วยได้ และมีประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง หลักเกณฑ์วิธีการ และเงื่อนไขของผลิตภัณฑ์สมุนไพรขายทั่วไป กำหนดให้ยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณเป็นยาสมุนไพรที่สามารถขายได้ทั่วไป แต่การใช้ยังไม่เป็นที่แพร่หลายมากนัก นอกจากนี้สรรพคุณการรักษาของตำรับสมุนไพรไทยไม่สามารถเทียบเคียงกับยาแผนปัจจุบันได้อย่างตรงไปตรงมา เช่น คำว่า แก้ม แก้ม ฤทธิ์ไม่ปกติ แก้มชยูก เสียต ดังนั้นเภสัชกรซึ่งเป็นบุคลากรที่ถูกคาดหวังให้เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านสมุนไพร จึงควรมีบทบาทและทักษะที่จำเป็นในการส่งเสริมการใช้สมุนไพรตำรับ เพื่อให้เกิดการสืบทอดของภูมิปัญญาไทยและเกิดความมั่นคงด้านสุขภาพและเศรษฐกิจของประเทศไทยอย่างยั่งยืน การศึกษานี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมความคิดเห็นของนักวิชาการด้านสมุนไพรและเภสัชกรต่อบทบาทและทักษะของเภสัชกรที่จำเป็นในการส่งเสริมการใช้ยาจากสมุนไพรประเภทขายทั่วไป

วิธีการวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพนี้ผ่านการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ของมหาวิทยาลัยขอนแก่น (หมายเลข HE632214) วันที่ 26 พฤศจิกายน 2563

ผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้นจำนวน 15 คนได้รับการคัดเลือกด้วยวิธีเฉพาะเจาะจง โดยเป็นผู้มีคุณสมบัติข้อหนึ่งข้อใดใน 3 ข้อต่อไปนี้ 1) บุคลากรทางการแพทย์ที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการส่งเสริมหรือบริการเกี่ยวกับสมุนไพรในชุมชน 2) นักวิชาการสถาบันอุดมศึกษาในเรื่องการใช้สมุนไพร และ 3) เภสัชกรที่ปฏิบัติงานในจังหวัดที่ถูกระบุว่าเป็นเมืองสมุนไพรตามนโยบายของกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ในเขตสุขภาพ 7 (กาฬสินธุ์ ขอนแก่น มหาสารคาม และร้อยเอ็ด) และเขตสุขภาพ 8 (อุดรธานี สกลนคร นครพนม เลย หนองคาย หนองบัวลำภู และบึงกาฬ) การค้นหาผู้ให้ข้อมูลทำโดยติดต่อไปยังเภสัชกรโรงพยาบาลแห่งหนึ่งในจังหวัดสกลนครซึ่งมีชื่อเสียงด้านสมุนไพร และทำงานกับหลายเครือข่ายเกี่ยวกับการพัฒนาสมุนไพร เมื่อสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลท่านแรกเสร็จสิ้นแล้ว ผู้วิจัยขอให้ผู้ให้ข้อมูลท่านแรกช่วยแนะนำผู้ที่เข้าเกณฑ์คุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลทำงานวิจัยนี้กำหนดเพิ่มเติม

เครื่องมือวิจัย

ผู้วิจัยชื่อแรกเป็นผู้เก็บข้อมูลด้วยตนเอง ทั้งนี้ ผู้เก็บข้อมูลได้ผ่านการเรียนเรื่องการวิจัยเชิงคุณภาพในหลักสูตรการจัดการเภสัชกรรมที่ผู้วิจัยกำลังศึกษาตลอดจนได้ฝึกฝนการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ และได้รับคำชี้แนะจากอาจารย์ที่ปรึกษาเป็นอย่างดี ก่อนทำการเก็บข้อมูลผู้วิจัยได้สร้างสัมพันธภาพและบรรยากาศที่ผ่อนคลายกับผู้ให้ข้อมูลเพื่อให้เกิดความไว้วางใจต่อการให้ข้อมูล นอกจากนี้ผู้ให้ข้อมูลทุกคนไม่ได้เป็นผู้ที่มีคุณลักษณะที่เป็นอุปสรรคต่อการให้ข้อมูลในการวิจัย เช่น เป็นหัวหน้างานหรือผู้ที่มีผลกระทบต่องานประจำของผู้วิจัย

การสัมภาษณ์ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างที่พัฒนาขึ้นตามประเด็นที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ เพื่อให้ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยในประเด็นบทบาทและทักษะของเภสัชกรในการส่งเสริมการใช้สมุนไพรตำรับที่เป็นผลิตภัณฑ์สมุนไพรขายทั่วไป คำถามหลักจำนวน 2 ข้อ คือ “ในความคิดของท่าน เภสัชกรควรแสดงบทบาทอะไรบ้างในการส่งเสริมการใช้สมุนไพรขายทั่วไป” และ “ในความคิด

ของท่าน ในแต่ละบทบาทที่เภสัชกรควรแสดงเพื่อส่งเสริมการใช้สมุนไพรชายทั่วไป เภสัชกรควรมีทักษะอะไรบ้าง เพื่อให้เภสัชกรสามารถแสดงบทบาทของตนเองได้"

การเก็บข้อมูล

การเก็บข้อมูลดำเนินการระหว่างเดือนมกราคม-เมษายน 2564 เมื่อผู้วิจัยทราบรายชื่อผู้ที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ที่กำหนด ผู้วิจัยติดต่อบุคคลดังกล่าวเพื่อขอความยินยอมในการเข้าร่วมเป็นอาสาสมัครในการวิจัย พร้อมทั้งนัดหมาย วัน เวลา และสถานที่สำหรับการสัมภาษณ์ ในวันสัมภาษณ์ ผู้วิจัยแจ้งวัตถุประสงค์ของงานวิจัยอย่างละเอียดอีกครั้ง ให้อาสาสมัครผู้ให้ข้อมูลลงนามในแบบยินยอมเข้าร่วมการวิจัย ขออนุญาตบันทึกข้อมูลโดยการบันทึกเสียง แล้วจึงเริ่มสัมภาษณ์ ผู้วิจัยขอแรกเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเผชิญหน้ากับผู้ให้ข้อมูล และหากต้องการข้อมูลเพิ่มเติมหลังการสัมภาษณ์ จะใช้วิธีการสัมภาษณ์โดยโทรศัพท์เพิ่มเติม ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลท่านต่างๆ จนกว่าข้อมูลจะอิ่มตัว

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา โดยผู้วิจัยขอแรกนำบทสัมภาษณ์มาถอดเสียง จัดกลุ่มคำตอบของผู้ให้ข้อมูลแต่ละคน แล้วนำมาเปรียบเทียบกันและกัน จัดทำข้อสรุปชั่วคราว ซึ่งเป็นการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (data triangulation) แล้วนำมาอภิปรายร่วมกับผู้วิจัยที่เหลือเพื่อให้ได้ข้อสรุปสุดท้ายของการศึกษา

ผลการวิจัย

ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลในการศึกษานี้มีจำนวนทั้งสิ้น 15 คน เป็นชาย 5 คน หญิง 10 คน ผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วยเภสัชกรจำนวน 5 คนซึ่งมีพื้นที่ปฏิบัติงานในจังหวัดร้อยเอ็ด (3 คน) จังหวัดสกลนคร (1 คน) และจังหวัดยโสธร (1 คน) โดยตำแหน่งงานของผู้ให้ข้อมูลเป็นเภสัชกรชำนาญการพิเศษ 2 คน และเภสัชกรชำนาญการ 3 คน

ผู้ให้ข้อมูลเป็นพยาบาลวิชาชีพ 1 คนซึ่งปฏิบัติงานในจังหวัดสกลนคร เป็นนักวิชาการสาธารณสุข 2 คนซึ่งปฏิบัติงานในจังหวัดร้อยเอ็ด (1 คน) และจังหวัดยโสธร (1 คน) เป็นแพทย์แผนไทย 2 คนซึ่งปฏิบัติงานในจังหวัดสกลนคร (1 คน) และจังหวัดร้อยเอ็ด (1 คน) และเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัย 5 คนจาก มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี 4 คน และมหาวิทยาลัยมหาสารคาม 1 คน

บทบาทและทักษะที่เภสัชกรควรมี

บทบาทและทักษะของเภสัชกรในการส่งเสริมการใช้ยาจากสมุนไพรประเภทชายทั่วไป ประกอบด้วย 3 บทบาท ประกอบด้วย 1. บทบาทต่อผู้ป่วยและประชาชน 2. บทบาทการผลิตและการพัฒนารูปแบบยาสมุนไพร และ 3. บทบาทการกำหนดนโยบายและขับเคลื่อนงาน และทักษะประกอบด้วย 5 กลุ่มทักษะ คือ 1) กลุ่มทักษะการสื่อสาร 2) กลุ่มทักษะการให้ข้อมูล 3) กลุ่มทักษะการวิจัย 4) กลุ่มทักษะการบริหารจัดการ และ 5) กลุ่มทักษะการผลิตสมุนไพร โดยมีรายละเอียดดังนี้

บทบาท

1. บทบาทต่อผู้ป่วยและประชาชน เภสัชกรเป็นผู้ประเมินอาการผู้ป่วย ให้คำแนะนำที่เหมาะสม เลือกสมุนไพรให้เหมาะสมกับผู้ป่วย ให้ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรแก่ผู้ป่วยและประชาชน ส่งเสริมการใช้สมุนไพรในผู้ป่วยติดต่อด้านงานกับหน่วยงานและชุมชน สืบค้นข้อมูลเพื่ออธิบายข้อมูล และสร้างมิตรสัมพันธ์ เพื่อให้ผู้สอบถามข้อมูลด้านสมุนไพรเข้าใจ

2. บทบาทการผลิตและการพัฒนารูปแบบยาสมุนไพร เภสัชกรเป็นผู้พัฒนาและควบคุมสมุนไพรให้ได้มาตรฐาน พัฒนาความรู้ด้านสมุนไพร พัฒนารูปแบบยาสมุนไพรและประสิทธิภาพของยาสมุนไพร

3. บทบาทการกำหนดนโยบายและขับเคลื่อนงาน เภสัชกรเป็นผู้กำหนดนโยบาย ขับเคลื่อนระบบงาน เป็นผู้วางแผนเพื่อให้การใช้สมุนไพรเป็นไปตามแผนที่วางไว้ กำหนดแนวทางการใช้สมุนไพร สร้างเครือข่ายการใช้สมุนไพรให้ครอบคลุมทุกภาคส่วน บริหาร จัดการทรัพยากรให้มีความเหมาะสม

กลุ่มทักษะ

กลุ่มทักษะการสื่อสาร: ประกอบด้วย ทักษะที่เกี่ยวข้องกับ การพูด การสื่อสาร การให้คำแนะนำ การโน้มน้าว การอธิบาย การเลือกใช้ภาษาให้เหมาะกับผู้รับข้อมูล การฟัง การถาม การสังเกต การติดตามข่าวสารเพื่อให้ทันกับสถานการณ์การใช้สมุนไพร ดังตัวอย่างคำกล่าวต่อไปนี้

"... พี่ต้องเป็นคนรู้จักสังเกตอาการของผู้ป่วย ต้องถามอาการของผู้ป่วยให้ครบ ต้องดูด้วยว่าต้องแนะนำเขาประมาณไหน สื่อสารให้เหมาะกับแต่ละคน" (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1)

“... ถ้าเราคุยภาษาพื้นบ้าน เราก็จะได้รับความเข้าใจเร็วขึ้น” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 8)

“เภสัชก็ต้องทันต่อเหตุการณ์ตลอดเวลา เวลามีคนมาถามเราจะได้ให้ความรู้ได้ ต้องฟังชาวบ้าน ๆ ว่าช่วงนี้มีสมุนไพรตัวไหนที่กำลังเป็นกระแสบ้าง” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 13)

กลุ่มทักษะการให้ข้อมูล: ประกอบด้วยทักษะการยกตัวอย่าง การให้ทางเลือกในการตัดสินใจ การให้ข้อมูล ทักษะการวัดความรู้ ทักษะการสอน การมอบความสนุกสนาน การออกแบบเครื่องมือช่วยสอน ดังตัวอย่างคำกล่าวต่อไปนี้

“...ใครไม่เข้าใจก็หาอะไรมายกตัวอย่างให้เค้าดูด้วย ให้ข้อมูลให้เค้าร่วมตัดสินใจจะได้ความร่วมมือมากขึ้น” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 9)

“ตอนนี้พี่ก็ทำหน้าที่สอนในมหาลัยด้วยได้รับเชิญเป็นอาจารย์ ต้องเตรียมตัวเยอะเหมือนกัน การไปสอนนี่จะไม่ใช่แค่จะไปให้ความรู้ เรายังต้องรู้จักการเอนเตอร์เทนระหว่างสอนด้วย ไม่งั้นน้อง ๆ เค้าก็เบื่อแย่” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1)

กลุ่มทักษะการวิจัย: ประกอบด้วยทักษะต่าง ๆ ที่ใช้ในกระบวนการทำวิจัย ได้แก่ การเลือกข้อมูล การเลือกแหล่งข้อมูล การสืบค้นข้อมูล การออกแบบงานวิจัย การรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การใช้เครื่องมือทางสถิติ การสรุปข้อมูล ดังตัวอย่างคำกล่าวต่อไปนี้

“...นำเชื่อถือตั้งแต่ที่มาของข้อมูลที่เราเอามาจากไหน ข้อมูลพอมัย นำข้อมูลจากหลายแห่งมาวิเคราะห์ สรุปข้อมูลแล้วค่อยนำไปให้ความรู้” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 14)

“สมุนไพรบางตัวของไทยมีแค่แบบทาแต่ญี่ปุ่นเค้ามีแบบ nasal spray แล้ว ถ้าเราจะทำแบบนั้นได้มันก็ต้องมีการวิจัยที่มากขึ้น ทักษะที่จำเป็นก็ทักษะการออกแบบงานวิจัย ทักษะการใช้เครื่องมือวิจัย ทักษะการเก็บข้อมูล ที่เป็นพื้นฐานการทำวิจัยนั่นแหละ” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 11)

“ต้องหาทีมมารวมข้อมูล เอาข้อมูลทุกที่มาวิเคราะห์ สรุปข้อมูลแล้วทำเป็นคู่มือเพื่อให้เป็นข้อมูลอ้างอิงในการทำงาน” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 12)

กลุ่มทักษะการบริหารจัดการ: ประกอบด้วยการประสานงาน การสร้างมิตรสัมพันธ์ การนำเสนอข้อมูล การทำงานเป็นทีม การสร้างเป้าหมาย การแก้ไขปัญหา การมอบหมายงาน การติดตามงาน การประเมินผลงาน และการประเมินภาพรวม ดังตัวอย่างคำกล่าวต่อไปนี้

“ทำงานในพื้นที่เราต้องประสานกับหน่วยงานหลายหน่วย ต้องทำความเข้าใจกับพี่ ๆ น้อง ๆ ที่อยู่หน่วยงานอื่น” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 7)

“คุยกับนายต้องนำเสนอให้เป็น กระชับ ตรงประเด็น เข้าใจง่าย...กับลูกน้องเราต้องสื่อสารให้เป็นต้งเป้าหมายให้เขาเห็นภาพให้ชัด เขาจะรู้ว่าจะต้องเดินไปทางไหน” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 6)

“นโยบายคืออันดับหนึ่งเลยของระบบราชการ งานไหนจะเดินหรือสำเร็จก็อยู่ที่นโยบายนี้... เก่งเรื่องการวางแผน” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4)

“...เราต้องมองภาพรวมให้ออกก่อนถึงจะจัดสรรทรัพยากรได้ แล้วต้องจัดทำแผนให้มันชัดเจนด้วย คนทำงานเค้าจะได้ไม่ง” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3)

กลุ่มทักษะการผลิตสมุนไพร: ประกอบด้วยทักษะในกระบวนการผลิตสมุนไพร การพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์สมุนไพร การควบคุมคุณภาพ การออกแบบฉลาก และการวิเคราะห์ตำรับ ดังตัวอย่างคำกล่าวต่อไปนี้

“ถ้าเภสัชเข้ามาช่วยดูตรงนี้จะดีมาก ๆ ทั้งกระบวนการผลิต การดูแลคลังเวชภัณฑ์ พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 5)

“...บางคนเค้าเห็นรูปแบบผลิตภัณฑ์ก็ไม่อยากใช้ละ มันดูโบราณไม่น่าใช้ ถ้าออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ให้มันดูทันสมัย น่าจะช่วยให้คนหันมาใช้เยอะขึ้น” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 10)

“มีลักษณะของตำรับของหมอพื้นบ้าน ก็คือคงอนุรักษ์เอาไว้ แล้วก็นำเข้าสู่กระบวนการวิจัยว่าตำรับยาพื้นบ้านนี้ใช้ได้จริงหรือเปล่า” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 12)

การอภิปรายและสรุปผล

บทบาทของเภสัชกรในการส่งเสริมการใช้ยาสมุนไพรประเภทขายทั่วไป ประกอบด้วย 3 ด้าน คือ 1. บทบาทต่อผู้ป่วยและประชาชน 2. บทบาทการผลิตและพัฒนาารูปแบบยาสมุนไพร และ 3. บทบาทการกำหนดนโยบายและขับเคลื่อนงาน ส่วนทักษะที่จำเป็นสำหรับบทบาทนี้มี 5 กลุ่มทักษะ คือ 1. กลุ่มทักษะการสื่อสาร 2. กลุ่มทักษะการให้ข้อมูล 3. กลุ่มทักษะการวิจัย 4. กลุ่มทักษะการบริหารจัดการ และ 5. กลุ่มทักษะการผลิตสมุนไพร บทบาทที่พบจากการศึกษามีความสอดคล้องกับบทบาทของเภสัชกรที่องค์การอนามัยโลก (4) ระบุว่าประกอบด้วย 7 บทบาทคือ 1. บทบาทผู้ให้การดูแล 2.

บทบาทผู้ตัดสินใจ 3. บทบาทผู้สื่อสาร 4. บทบาทผู้จัดการ 5. บทบาทผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต 6. บทบาทผู้ให้ความรู้ และ 7. บทบาทผู้นำ กล่าวคือบทบาทต่อผู้ป่วยและประชาชนมีความสอดคล้องกับบทบาทผู้ให้การดูแลและบทบาทผู้สื่อสาร บทบาทการผลิตและพัฒนา รูปแบบยาสมุนไพรมีความสอดคล้องกับบทบาทผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตและบทบาทการกำหนดนโยบายและขับเคลื่อนงานมีความสอดคล้องกับบทบาทผู้นำและบทบาทผู้จัดการ การศึกษานี้มีความสอดคล้องกับผลการศึกษารองรับที่ ดัชนีปฏิภณและคณะ (5) ที่ได้เสนอบทบาทและสมรรถนะของเภสัชกรด้านสมุนไพรในโรงพยาบาลและสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดในกระทรวงสาธารณสุขว่าประกอบด้วย 6 บทบาท คือ 1. บทบาทการนำยาจากภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเข้าสู่ระบบบริการสุขภาพ 2. บทบาทการพัฒนากระบวนการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร 3. บทบาทการผลิตยาจากสมุนไพรที่มีคุณภาพ 4. บทบาทการส่งเสริมการใช้ยาจากสมุนไพรที่เหมาะสม 5. บทบาทการควบคุมกำกับผลิตภัณฑ์สมุนไพร และ 6. บทบาทการสร้างนวัตกรรมยาจากสมุนไพรซึ่งมีความสอดคล้องกับบทบาททั้ง 3 บทบาทที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้

สำหรับทักษะที่รวบรวมได้ในการศึกษานี้ พบว่าทักษะหลายข้อเป็นทักษะพื้นฐานของเภสัชกรที่สภาเภสัชกรรมได้กำหนดในคู่มือทักษะตามเกณฑ์ความรู้ความสามารถทางวิชาชีพของผู้ประกอบวิชาชีพเภสัชกรรม (สมรรถนะร่วม) พ.ศ.2562 (6) อย่างไรก็ตาม ทักษะที่จำเป็นในการส่งเสริมการใช้ยาสมุนไพรประเภทขายทั่วไปที่ยังไม่ได้ถูกระบุโดยสภาเภสัชกรรม ได้แก่ ทักษะการสรุปข้อมูล ทักษะการเอนเตอร์เทน ทักษะการสร้างมิตรสัมพันธ์ และทักษะการทำงานเป็นทีม ซึ่งควรได้รับการพัฒนาเพิ่มเติมในชั้นเรียนหรือในหลักสูตรการอบรมเพิ่มเติมให้กับเภสัชกรที่ทำหน้าที่ส่งเสริมการใช้สมุนไพร

การศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยเก็บข้อมูลเพียงผู้เดียวทำให้อาจเกิดการอคติจากการเก็บข้อมูล มีการเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลที่หลากหลายวิชาชีพ ประกอบด้วย เภสัชกร พยาบาล นักวิชาการสาธารณสุข แพทย์แผนไทย และอาจารย์ในมหาวิทยาลัย ทำให้ข้อมูลที่ได้มีความครอบคลุมในหลายมิติ อย่างไรก็ตามก็ควรมีการขยายการศึกษาไปยังบุคลากรทางการแพทย์ซึ่งเป็นผู้ส่งจ่ายยาสมุนไพรในระบบสุขภาพเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมมากยิ่งขึ้นเกี่ยวกับทักษะและบทบาทของเภสัชกร

กระทรวงสาธารณสุขสามารถนำผลการศึกษานี้เพื่อเตรียมความพร้อมให้กับเภสัชกรสำหรับหน้าที่การสนับสนุนนโยบายการส่งเสริมการใช้สมุนไพรประเภทขายทั่วไป สภาเภสัชกรรมสามารถนำผลการศึกษานี้เพื่อเตรียมความพร้อมให้กับนักศึกษาเภสัชศาสตร์สำหรับหน้าที่การส่งเสริมการใช้สมุนไพร โดยการบรรจุลงในหลักสูตรการเรียนการสอน ให้นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจในบทบาทและทักษะของเภสัชกรที่ควรมีสำหรับงานนี้

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยในครั้งนี้สำเร็จลงได้ด้วยการอนุเคราะห์ข้อมูลจากเภสัชกร พยาบาล นักวิชาการสาธารณสุขที่ทำงานในเมืองสมุนไพรที่ให้ข้อมูล จึงขอขอบคุณทุกท่านมา ณ โอกาสนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณ คณะเภสัชศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่นที่สนับสนุนงบประมาณส่วนหนึ่งในการวิจัยครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

1. Board of Directors and the National Master Plan Drafting Committee on the Development of Thai Herbs, 2017-2021. National master plan on the development of Thai herbs, Issue 1, A.D. 2017-2021. Nonthaburi: TS Interpret; 2016.
2. National Drug Information. National List of Essential Medicine A.D. 2018 [online]. 2018 [cited Jun 17, 2022]. Available from: ndi.fda.moph.go.th/uploads/main_drug_file/20180529192247.pdf
3. National Drug Information. National List of Essential Medicine A.D. 2012 [online]. 2012 [cited Jan 5, 2022]. Available from: kpo.moph.go.th/webkpo/tool/Thaimed2555.pdf
4. World Health Organization. Developing pharmacist practice: a focus on patient care [online]. 2000 [cited Feb 20, 2022]. Available from: apps.who.int/iris/handle/10665/69399.
5. Pharmacy Council of Thailand. Handbook of skills according to professional competence criteria of pharmacy practitioners [online]. 2019 [cited Aug 17, 2022]. Available from: www.pharmacycouncil.org/in

dex.php?option=content_detail&menuid=0&itemid=1
433&catid=1

6. Tantipidok R. Role and competency of pharmacist
on herbal medicine development in the government

hospitals and provincial public health offices
[online]. 2018 [cited Oct 19, 2022]. Available from:
164.115.27.97/digital/files/original/c2accaa58807c21
90f08132a3e6fab8e.pdf